

Begrepp och kategorier är rörliga – och även möjliga att förändra. Men räcker det för att utmana könsdikotomin? Marie Nordberg ser hur unga män i ”kvinnoyrken” omförhandlar sina identiteter genom att bejaka olika former av femininitet.

”Kvinnlig maskulinitet” och ”manlig femininitet”. En möjlighet att överskrida könsdikotomin?

Marie Nordberg

Maskulinitet/er är ett av mansforskningens viktigaste, men också mest diskuterade begrepp. Begreppet har gjort det möjligt att analysera normer och idékomplex som associeras med män ”lösgrunda” från den manliga kroppen. Det har blivit något av mansforskningens ”varumärke”, förekommer ofta i litteraturtitlar, namn på forskningsprojekt och har använts på en mängd sätt. Det har fått beteckna mäns liv, mäns upplevelser och könsformeringar i olika manliga grupper, använts för att peka ut könskodande av egenskaper, ting, skolämnen och platser, och för att synliggöra diskurser som konstituerar manliga subjekt. Begreppet har setts som analytiskt givande, men har också kritiserats för att ringa in män och avgränsa dem från varandra likt olika subkulturer och därigenom förbise hybridiseringar, diskursiva flöden och skiftande subjektspositioneringar.¹ Sociologen och mansforskaren Jeff Hearn har pläderat för att begreppet

behöver definieras tydligare – menar vi diskurser, praktiker eller något annat? – eller att som ett alternativ utifrån Gramscis hegemonibegrepp fokusera mer direkt på mäns hegemoniskapande praktiker. Maskulinitet kan, enligt Hearn, genom att förtingligas leda bort intresset från mäns maktutövning. Ideologins innehåll kan framstå som mer intressant att studera än mäns handlingar.² En annan sociolog, John MacInnes, menar att maskulinitetsbegreppet är bedrägligt, då det historiskt är förankrat i ett patriarkalt särartstänkande. När det används befästs detta polära tänkande.³

I stora delar av nordisk såväl som internationell mansforskning har maskulinitet kopplats till män och femininitet förstås som maskulinitetskonstruktionens motpol.⁴ På motsvarande sätt som maskulinitet och män påfallande ofta länkas samman inom mansforskning, sammanförs i feministisk forskning

ofta kvinnor och femininitet, även om målet är dekonstruktion.⁵ Genom denna i mitt tycke olyckliga könsdualism reproduceras män och kvinnor som två polära och från varandra klart avgränsade kategorier. Män ”gör” maskulinitet och kvinnor femininitet. Den kraftiga hopkoppling av män och maskulinitet som görs inom stora delar av mansforskningen har, menar jag, bidragit till att mäns positiva identifikationer med och förkroppsligande av femininitet (”male femininity”), samt kvinnors specifika och subversiva materialiseringar av maskulinitet (”female masculinity”), sällan analyserats och därmed passerat obemärkta. Kanske har detta förhållande att göra med att genusforskning oftast inriktats på problematiska maskulinitetsformeringar, och inte i lika hög grad fokuserat på omvandlingar och förändring.

Syftet med denna artikel är att försöka utvidga maskulinitets- och femininitetsbegreppens analytiska möjligheter genom att sammanföra kritisk mansforskning med queer-teorier och poststrukturalistisk feminism. Ambitionen är dels att ta upp några problem med den i stora delar av mansforskningen vanliga förståelsen av femininitet som en negativt konnoterad motpol till maskulinitet, dels att peka ut nya intressanta forskningsområden för nordisk mansforskning. Utgångspunkten för mitt resonemang är Judith Butlers tankar om kön som performativt, kulturellt och diskursivt konstruerat och därmed instabilt.⁶ I artikelns första del tar jag upp hur maskulinitet och män länkas samman hos några internationellt tongivande mansforskare, Michael Kimmel, Robert Connell och Jeff Hearn, och pekar på några problem som följer med deras användning av maskulinitets- och femininitetsbegreppen. Jag reflekterar även över hur maskulinitets- och femininitetsbegreppen an-

vänts inom andra vågens feminism och inom poststrukturalistisk könsforskning. Därefter introducerar jag Judith Halberstams begrepp ”female masculinity” och ”male femininity” som en fruktbar väg att överskrida och underminera kopplingen mellan män och maskulinitet. Jag relaterar även Halberstams teoretiska koncept till Lisa Adkins diskussion om nya genus- och patriarkatsformeringar på den senmoderna arbetsmarknaden. I den senare delen av artikeln exemplifieras hur jag i en modifierad och begränsad form använt tanken om ”manlig femininitet” i en analys av könskonstruktioner hos män verksamma i kvinnoyrken. Dessutom diskuterar jag deras förhållningssätt till olika maskulinitets- och femininitetskoncept.

Kopplingen män – maskulinitet

Robert Connell, Michael Kimmel och Jeff Hearn, några av de ledande mansforskarna, har främst använt maskulinitetsbegreppet för att diskutera män och deras praktiker. Kimmel menar att maskulinitet huvudsakligen skapas i relation till andra män. Femininitetsbeteckningen utgör enligt honom en negativ motpol som används för att ”annorlundagöra” enskilda män, grupper av män och kvinnor. Egenskaper som betraktas som ”omanliga” projiceras på andra individer och grupper. Eftersom Kimmel utgår från kön/genusdistinktionen och främst är intresserad av den övergripande hegemoniska maskulinitetsideologins innehåll, diskuterar han inte könskategorierna som sådana. Män och kvinnor ses som stabila grupper vilka kulturellt tillskrivs olika egenskaper. Han intresserar sig därmed inte nämnvärt för hur kvinnor förkroppsligar maskulinitet eller för möjligheten att män ibland kan se femininitet som åtråvärt. Femininitet länkas främst ihop med homofobi

och omanlighet, och några distinktioner mellan *olika* femininitetsformer görs inte.⁷

Även Robert Connell utgår från kön/genus distinktionen. Han överskrider dock delvis könsdikotomin genom att peka på kön som en relationell position och genom att förstå könsgörandet som ett förkroppsligande av normer och som en instabil process. Connell nämner att kvinnor kan uttrycka och förkroppsliga maskulinitet, men poängterar främst kvinnors understödjande funktion. Problemet med hans användning av maskulinitetsbegreppen är antagandet om att femininitet alltid är hierarkiskt underordnat och skilt från den hegemoniska maskulinitetspositionen. Connell antar liksom Kimmel att förkroppsligande av femininitet är stigmatiserande för män.⁸ I sitt resonemang separerar han i viss mån köns- och sexualitetsordningarna då han menar att den underordnade maskuliniteten i västvärlden idag *dels* handlar om homosexuella män, *dels* om män som uppfattas som feminina. Men samtidigt, vilket är viktigt, understryker han att innehållet i den hegemoniska maskulinitetspositionen ständigt förändras och att den inte skall ses som en fast karaktärstyp.

Jeff Hearn problematiserar maskulinitetsbegreppet och poängterar vikten av att uppmärksamma mäns praktiker.⁹ I likhet med Connell är han främst intresserad av hur män som grupp upprätthåller privilegier i samhället och utövar makt. Hearn nämner liksom Connell att även kvinnor kan förkroppsliga maskulinitet. Men eftersom han fokuserar på mäns praktiker i organisationer, på management, sexuella trakasserier och mäns våld mot kvinnor, är han inte så intresserad av hur kvinnor praktiserar och omförhandlar maskulinitetskoncept. Trots sin syn på maskulinitet och femininitet som diskursiva konstruktioner diskuterar han inte heller möjligheten av att

män kan använda sig av och praktisera femininitetskoncept. Trots att Kimmel, Connell och Hearn är kritiska till en patriarkal könsordning reproducerar de alltså genom sitt empiriska fokus på män *maskulinitet som något som män gör* och därmed könsplariteten. Det könsdikotoma tänkandet upprepas även i en del poststrukturalistisk forskning. Trots synen på könsgörandet som instabilt och föränderligt, intresset för variationer i hur maskulinitet och femininitet produceras och framlyftandet av begreppens normativa funktion, länkas maskulinitet även i många poststrukturalistiska analyser *främst till män*.¹⁰

Föränderliga positioner

Hittills har alltså uppmärksamheten inom stora delar av såväl mansforskning som inom övrig genusforskning i liten utsträckning riktats mot hur män positivt internaliserar och "gör" femininitet, och på hur kvinnor inte enbart understödjer utan också *subversivt* kan praktisera och omvandla maskulinitetskoncept. Detta förhållande är i sig märkligt eftersom maskulinitet och femininitet förutsätts vara kulturella konstruktioner som finns inbyggda i samhällets institutioner och anses reproduceras och förändras genom såväl mäns som kvinnors praktiker. Om maskulinitet och femininitet betraktas som diskursivt upprätthållna, kulturellt skapade och föränderliga positioner borde ju analyserna riktas mot hur såväl män som kvinnor förkroppsligar och skapar identiteter genom båda dessa koncept. Trots detta upprätthåller vi som forskare ofta könsdikotomin och tar för givet att män gör maskulinitet och kvinnor femininitet. Detta antagande utgår ifrån att könsnormer är kraftfulla, men antagandet kan också hindra forskare från att ställa nya frågor.

I gay-, lesbian- och queerforskningen har

könsdikotomin och den kulturella uppdelningen i två kön, män och kvinnor, länkats till heterosexualitetens normerande kraft och tydligare problematiserats.¹¹ Uppmärksamheten har riktats mot både mäns och kvinnors köns- och sexualitetskonstruktioner. Individens könsöverskridanden och subversioner av såväl femininitet som maskulinitet har lyfts fram. Transvestiter, transsexuella miljöer och dragshows där kön är ”flytande” har använts för att exemplifiera det tillfälliga och begränsande i kulturella köns kategoriseringar byggda på en biologisk indelning i två kön. När genusanalyser görs i heterosexuella kontexter stabiliseras dock kopplingen mer mellan män och maskulinitet och mellan kvinnor och femininitet. Queerteoretikern Judith Halberstam påpekar att kvinnor, både lesbiska och heterosexuella, och deras subversiva maskulinitetsformeringar sällan beaktas i genusforskning, trots att Butlers resonemang öppnat för denna typ av analyser.¹²

Begreppen femininitet och maskulinitet

Liksom alla begrepp har femininitet och maskulinitet en historia. De introducerades under 1800-talet när tvåkönsmodellen och synen på könen som komplementära etablerades.¹³ Enligt historikern Gail Bederman anges begreppet ”masculinity” i Merriams och Websters lexikon som vanligt förekommande först 1890.¹⁴ I Sverige har enligt *Svenska Akademiens Ordbok* termerna maskulin och feminin skriftligt använts sedan mitten av 1800-talet för att beteckna mänskliga karaktärsegenskaper. Enligt samma källa förekommer begreppet maskulinitet först på 1930-talet.¹⁵ Sociologen MacInnes menar att maskulinitets- och femininitetsbegreppen är problematiska eftersom de är länkade till mäns patriarkala fördelar och behovet att säkerställa

dessa vid modernitetens framväxt. Enligt MacInnes introducerades maskulinitets- och femininitetskoncepten under 1800-talet som en förklaring till hur ojämställdhet kunde existera i ett modernt liberalt samhälle där individens möjligheter och kontraktsrelationer poängterades. Han pekar på en problematisk dubbelhet i koncepten. Maskulinitet och femininitet framställs som *fritt flytande* och därmed potentiellt möjliga att förkroppsliga för både kvinnor och män. Samtidigt länkas maskulinitetsbegreppet främst till en manlig kropp och förväntas *huvudsakligen förkroppsligas av män*. Maskulinitet konstrueras med andra ord som ”naturligare” för män än för kvinnor.

Genom ett skifte från den manliga kroppen och biologin som motiv för mäns fördelar i samhället, till en socialt och kulturellt inlärdd och konstruerad manlig fördel kallad ”maskulinitet”, menar MacInnes att patriarkatet och mäns förmåner, trots demokratiseringsprocesserna, kunde vidmakthållas. Mäns bibehållna maktpositioner kunde genom maskulinitetskonceptet förklaras som att män socialt lärt sig vissa egenskaper som även kvinnor kunde lära sig. Genom att peka på att män i större utsträckning än kvinnor inhämtat dessa maskulina egenskaper kunde män hävda att detta förhållande gjorde dem bäst skickade för vissa uppgifter. MacInnes skriver:

Eftersom den [moderniteten] innehöll den materiella och ideologiska legitimiteten från patriarkatets era ställde moderniteten män [och kvinnor] inför problemet att rationalisera och förklara mäns större makt, resurser och status utan att återvända till det enkla patriarkala påståendet att män hade en *naturlig* rätt att styra. Maskulinitetskonceptet [och de liknande

genus- och femininitetskoncepten] var lösningen på detta problem. Skillnader mellan män och kvinnor som i en förmodern patriarkal kontext kunnat bestämmas som determinerade av naturen [som resultatet av biologiskt kön] måste nu föreställas som socialt producerade – som maskulinitet och femininitet [som resultatet av genus, socialt kön].¹⁶

Sociologen och queerteoretikern Steve Garlick kritiserar MacInnes för att enbart hänföra maskulinitets- och femininitetsbegreppen till patriarkatets bevarande och därmed förbise den heterosexuallisering av det moderna samhället som inleddes på 1700-talet. Han menar att förutsättningen för begreppens genealogi måste sökas längre tillbaka, i den ontologiska metafysiska cartesianska subjektskonstruktionen av individer som rationella och autonoma subjekt och modernitetens syn att en objektiv verklighet kan avtäckas med vissa tekniker.¹⁷

Stereotypa konstruktioner

Maskulinitets- och femininitetsbegreppen bygger, oavsett om man utgår från MacInnes eller Garlicks genealogi, på en könsdikotomi som stereotypt konstruerar *vissa egenskaper* som *manliga* och andra som *kvinnliga*, oavsett vilken kropp som materialiserar dem, vilket gör dem problematiska. När begreppen görs till vetenskapliga redskap öppnar maskulinitetsbegreppet för analyser som kan problematisera särartsideologin. Genom att använda begreppet kan den koppling som i olika sammanhang görs mellan män och maskulinitet dekonstrueras och könsstereotyper och maskulinitetsideologiernas konsekvenser diskuteras.¹⁸ Men begreppet kan, genom dess tidigare historia och vidhäftade association till mäns kroppar (biologiskt kön)

och till köns polaritet, också vara analytiskt begränsande och motverka ett kritiskt underminerande av de polära betydelser som fixerar könskategorierna som dikotoma. Särskilt om kopplingen mellan män och maskulinitet och kvinnor och femininitet tas för given, vilket ofta sker inom mansforskning. Genom att forskningens fokus ligger på män och deras görande av maskulinitet, försvinner också kvinnor ofta från analyserna.

MacInnes utgår i sitt resonemang från en historisk kontext där kvinnor och det feminina betecknade är underordnat och det manliga betecknade ges högre status. Men vad händer om det feminina status ändras i samhället, om femininitets- och maskulinitetsbegreppen blir mer sammanflätade och femininitet upprättas som mer begärligt än maskulinitet? Kommer kvinnor att uppvärderas och väljas till högre positioner oftare än män? Kommer män att försöka att bli mer feminina eller kommer hierarkin mellan könen ändå att bestå? Kommer den feminina som framställs av en individ kategoriserad som man att premieras mer än den som framställs av en individ kategoriserad som kvinna?

Jag menar att MacInnes diskussion om begreppens historia och dubbelhet är intressant. Utifrån hans tankar om begreppens inboende polaritet kommer femininitetsbegreppet så länge det används – även om begreppet och kvinnors status förändras och män blir mer benägna att praktisera femininitetsbegreppet – fortfarande att könskoda egenskaper, ting och arbetsuppgifter. Vi kan alltså förändra maskulinitets- och femininitetsbegreppen, förskjuta könskoder samt använda begreppen som vetenskapliga redskap. Men könsdikotomin kommer att reproduceras så länge begreppen används och strukturerar vårt tänkande och vår praktik.

Flytande roller – könskodade kroppar

Under 1900-talet användes femininitets- och maskulinitetsbegreppen flitigt inom psykologisk forskning för att mäta och fastlägga män och kvinnors karaktärer. Inom sociologisk forskning har maskulinitet och femininitet diskuterats som ”könsroller”. Begreppen var också användbara för andra vågens feminister eftersom de öppnade för en distinktion mellan biologiskt kön och social och kulturell könskodning. Genom att peka på motsägelser och instabiliteter i hur begreppen essentialiserades och användes, kunde feminister problematisera det som i olika sammanhang sågs som ”naturligt” kvinnligt och manligt. Syftet var att lösgöra ett biologiskt kön från ett socialt och kulturellt konstruerat kön (genus) inom områden där ”naturliga skillnader” använts som argument för att behandla könen olika. Ann Oakley skriver:

[K]ön är ett ord som refererar till biologiska skillnader mellan män och kvinnor: de synliga genitala skillnaderna, de därtill relaterade skillnaderna i den avlande funktionen. ”Genus” är hur som helst ett kulturellt ting: det refererar till de sociala klassifikationerna till ”maskulin” och ”feminin”.¹⁹

Andra vågens feminister argumenterade för att femininitet och maskulinitet kunde återfinnas hos både män och kvinnor. De visade också att innehållet i vad som sågs som manligt respektive kvinnligt ofta skiftade geografiskt, klassmässigt och över tid. Femininitet diskuterades både i termer av patriarkalt förtryck och som en positiv ”annanhet”.²⁰ De biologiska könskategorierna problematiserades och analyserades dock inte på samma sätt som kulturella konstruktioner. Jag menar att användningen

av maskulinitets- och femininitetsbegreppen inom andra vågens feminism, feministisk post-strukturalism och queerforskningen till viss del är mer rörligt än det sätt på vilket begreppen används inom stora delar av dagens mansforskning. I forskningen om egenskaper som könskodade och tillfälligt fixerade till vissa kroppar, fokuserade andra vågens feminister på hur maskulinitets- och femininitetsbegreppet förkroppsligades av *både* män och kvinnor. Mansforskningens huvudföretag har mer inriktats på variationer mellan män – att maskulinitet görs på olika sätt – och sammanflätningar med andra maktordningar som etnicitet, klass och ålder har uppmärksamats. Finns det då någon möjlighet att vidga analyserna inom mansforskningen? Måste forskningen handla om män eller räcker det att fokusera maskulinitetsbegreppet och hur individer *oavsett* kön förkroppsligar det? Och om män fokuseras borde inte också deras görande och förkroppsligande av både maskulinitet och femininitet analyseras?

Inom nordisk könsforskning kan en sådan ansats skönjas. Danskan Dorthe Marie Söndergaard utgår från en mer flytande syn på kön. Hon visar i sin teoretiskt betydelsefulla studie av unga akademikers könsgörande hur både män och kvinnor förkroppsligar maskulinitet och femininitet.²¹ I Danmark finns också sociologen Bente Marianne Olsen som har lyft fram föräldralediga pappors femininitetspraktiker.²² I Norge har litteraturvetaren Jörgen Lorentzen och idrottsforskaren Heidi Eng var för sig diskuterat mäns artikuleringar och förkroppsliganden av feminina positioner.²³ I Sverige har historikern Jonas Liliequist i sin forskning om omanlighet diskuterat män som intresserat sig för kvinnligt kodade arbetsuppgifter, burit kvinnokläder och smyckat sig med kvinnligt kodade attribut.²⁴ Sociologen

Arne Nilsson har intresserat sig för homosexuella mäns "görande" av femininitet, och socialantropologen Don Kulick har studerat manliga transvestiters femininitets- och maskulinitetskonstruktioner.²⁵ Omvänt har teaterforskaren Tiina Rosenberg intresserat sig för kvinnliga skådespelares iscensättningar av maskulinitet, och sociologen Thomas Johansson har diskuterat hur kvinnliga bodybuilders tränar sig till muskulösa kroppar som uppfattas som manliga.²⁶

Omvandlingar av könsbegreppen

Judith Halberstam använder begreppet "female masculinity" för att diskutera hur kvinnor genom att bära kläder och frisyrier och genom att agera på vissa sätt som kodas som manliga förkroppsligar maskulinitet. Hon exemplifierar med "dragkings" och "butches", men understryker att "female masculinity" inte skall begränsas till lesbiska kvinnors maskulinitetsgörande.²⁷ Begreppet kan också vara användbart för att analysera "pojkflickor". Halberstam menar att mansforskare borde intressera sig mer för kvinnors görande av maskulinitet och påpekar att sådana analyser är viktiga för att kunna förändra könsmaktsordningen: "Varför inte fråga huruvida män kan 'göra' maskulinitet, [och] huruvida någon kan göra det på ett bättre sätt. Varför inte detaljerat beskriva de former av maskulinitet som uppstår i projektet att lösgöra manlighet och maskulinitet från maskön".²⁸

Genom att lyfta fram subversiva könsformer som överskrider de dualistiska könskategorierna kan, menar Halberstam, kopplingarna mellan maskulinitet, män och makt på sikt undermineras. Hon understryker att dekonstruktionen av kopplingen mellan femininitet och kvinnor och maskulinitet och män utgör ett viktigt politiskt alternativ till

den nuvarande ambitionen att intabilisera könsmaktsordningen genom att peka på *variationer* bland män och *maskulinitetsnormernas negativa konsekvenser*.

Hon kritiserar även feministiska studier och menar att sammankopplandet av män med maskulinitet och det ensidiga intresset för problematiska maskulinitetsformer inom feminismen "konstituerar ett problematiskt hinder för nya seriösa tankar om kön/genus och dess relation till social förändring".²⁹ Med utgångspunkt i en könsmaktsordning som ger det manliga högre status än det kvinnliga och som normaliserar heterosexualitet pekar Halberstam på några inom mansforskning ofta marginaliserade och mindre uppmärksammade genusaspekter – lesbiska och bogars motstånd mot och omvandlingar av könsbegreppen. Genom den vidhängande könspopulariseringen får dock Halberstam samma problem som tidigare genusforskning. Det sätt som kvinnor gör kön benämns som "maskulint" eller "feminint" och därigenom reproduceras på nytt den könsdikotomi Halberstam vill underminera. Vissa sätt att klä sig och röra kroppen betecknas som maskulina och andra som feminina, och därmed stabiliseras och fastläggs det könsdikotoma tänkandet. Halberstams resonemang hamnar i den traditionella åtskillnaden mellan kön och genus genom att hon diskuterar män som gör femininitet och kvinnor som gör maskulinitet. Indelningen i kategorierna män och kvinnor (kön) problematiseras inte nämnvärt och utgör utgångspunkten för hennes resonemang om flytande förkroppsliganden av genusbegrepp.

Maskulinitets- och femininitetsbegreppen är besvärliga eftersom de både är analytiska redskap och vardagliga beteckningar. När dikotoma begrepp och indelningar som "man", "kvinna", "femininitet", "maskulinitet",

”hetero-” och ”homosexualitet” artikuleras gör de något med vårt tänkande. Garlick pekar därför på vikten av att forskare beaktar begreppens genealogi och reflekterar över de heterosexuella antaganden som smugglas in när de moderna dualistiska könskategorierna används och görs till utgångspunkt. Han påpekar att kategorin ”man”, eller ”män”, lika lite som ”maskulinitet” kan ses som specifika enheter.³⁰ Även om forskare är kritiska till begrepp som maskulinitet och heterosexuallitet, menar Garlick att vi inte kan lämna dem. Det är viktigt att hålla dem i sikte då de genom sin normalisering döljer sitt ursprung i en specifik historisk kunskapssyn och ontologisk förståelse. Att överge kategorierna ”man” och ”kvinna” eller maskulinitets- och femininitetsbegreppen helt och fränsäga oss de analytiska möjligheter de erbjuder är alltså inget vettigt alternativ.³¹

Men eftersom begrepp och kategorier är rörliga är de alltid möjliga att förändra och förskjuta. Jag har själv, för att undvika att ytterligare koppla ihop män och maskulinitet, prövat att använda begreppet ”könsformering” när jag diskuterar individers identitetsskapande praktiker. Könsformering inkluderar då såväl femininitets- och maskulinitetspositioneringar som sexualitetspositioneringar, och används som övergripande beteckning oavsett individens kulturella könskategori-ering. Det har varit min tillfälliga lösning på problemet med maskulinitetsbeteckningens och könskategoriernas stabiliserande och tankeförslamande verkan. Jag menar att Halberstams koncept som främst fokuserar på lesbiska kvinnors görande av maskulinitet kan utvidgas. Liksom Halberstam anser jag att kategorier som man och kvinna kan användas som utgångspunkt eftersom vi folkbokförs i dessa kategorier. Ett dikotomt användande av

könskategorierna behöver inte motsäga en förståelse av att kategorierna är godtyckliga, instabila och en av flera möjliga kategoriindelningar. Med Halberstams begreppsapparat blir det möjligt att analytiskt fokusera hur olika maskulinitets- och femininitetskoncept förkroppsligas av individer som kulturellt kategoriseras som kvinnor respektive män. Manlig femininitet och kvinnlig maskulinitet kan studeras på flera sätt; som *estetiska iscensättningar*, som *praktikkonfigurationer* och som *subjektpositioner*. Koncepten kan användas för att studera hur vissa femininitets- och maskulinitetskoncept bejakas, medan andra uppfattas som otänkbara och hur detta skiftar mellan olika kontexter. Använt på detta sätt kan ”female masculinity” och ”male femininity” utgöra en viktig utvidgning och ett analytiskt komplement till de begrepp och förståelser som idag används inom mansforskning.

Mäns överordning

Det är dock inte tillräckligt att som Halberstam främst fokusera på könsbegreppen, subjektivitet och hur individer uppfattar och förkroppsligar köns- och sexualitetsföreställningar. Ett manligt anammande av femininitet och kvinnligt maskulinitetsgörande behöver också kritiskt analyseras i ett större sammanhang, vilket Halberstam genom att anknyta till heterohegemonin och könsmaktsordningen i viss mån gör. En förändrad inställning till kvinnor och femininitet behöver inte förändra de samhällsliga maktrelationerna mellan och inom könen. Som Hearn och Connell poängterar måste de praktiska konsekvenserna av könsgörandet uppmärksammas och relateras till ekonomiska, politiska och globala maktförhållanden. Även om femininitet idag ges högre status än tidigare och i vissa sammanhang ses jämbördigt med mask-

ulinitet, återfinns män som social kategori fortfarande i högre grad än kvinnor i maktrelaterade positioner och manliga arbetstagare har fortfarande oftast högre lön än kvinnor med samma kompetens. Alla män finns inte i maktpositioner, men fler män än kvinnor gör det. Ett ökat manligt bejakande av femininitet kan med Connells tankar om att vissa vita västerländska mäns överordning i samhället vidmakthålls genom att vissa maskulinitetsideal artikuleras, praktiseras och normaliseras, också förstås som en uppdatering av den hegemoniska maskuliniteten.

Det kan tolkas som att samhällsförändringar, nya konsumtionsmönster och feminisms- och gayrörelsens ifrågasättande av den nuvarande könsmaktsordningen har aktualiserat en förändring och modernisering av maskulinitetsnormerna. Demitrakis Demetriou har exempelvis pekat på hur ett flöde sker från underordnade positioner och uppåt då heterosexuella män i allt större utsträckning använder "bögprylar". Detta betyder dock inte att den heterosexuella hegemonin, bögfobin och underordnandet av homosexuella i samhället radikalt förändrats.³²

Arbetsmarknadens förväntningar

Innan jag visar hur jag provat att i en väldigt förenklad form analysera mäns olika förhållningssätt till och förkroppsligande av vissa femininitetskoncept, vill jag relatera Halberstams tankar om kvinnors görande av maskulinitet och mäns görande av femininitet till sociologen Lisa Adkins diskussion om den senmoderna arbetsmarknaden.³³ Enligt Adkins förväntas både män och kvinnor på den senmoderna västerländska arbetsmarknaden flexibelt röra sig mellan olika könspositioner och dagligen praktisera både femininitet och maskulinitet. Män uppmuntras exempelvis både

privat och i arbetslivet att använda sig av feminint kodade egenskaper som social förmåga och empati. De förväntas tona ned auktoritet, utföra kvinnligt kodade sysslor, ta hand om barn, strategiskt använda sig av känslor och vara "socialt smidiga" såväl i familjerelationer som kundkontakter. På samma sätt förväntas det ofta att kvinnor ska uppföra sig som män och förkroppsliga maskulinitet. Adkins påpekar att nya maktordningar växt fram där köns-, sexualitets-, etnicitets-, nationalitets- och åldersordningar sammanflätas och understödjer varandra. För att analysera dessa nya komplexa könsmonster menar hon att tidigare genusteoretiska antaganden kritiskt måste granskas och nya analysredskap prövas.

I Sverige kan en ökad genusflexibilitet och ett uppvärderande av femininitet även förstås som en performativ (verklighetsformande) effekt av jämställdhetsretoriken. Talet om jämställdhet och framlyftandet av nya manlighets- och kvinnlighetsformer har öppnat för mer flexibla könskonstruktioner. Feminint kodade egenskaper har genom artikuleringen av ett nytt "mjukare" och mindre auktoritärt manlighetsideal – "den nye mannen" – och den samtidiga problematiseringen av "en skadlig traditionell manlighetsform", utpekats som begärliga och önskvärda för "moderna" män.³⁴ Enligt Adkins bygger dock även senmoderna, mer könsöverskridande könsformeringar på en genushierarki, vilket döljs under en förment yta av vad som vid en första anblick ter sig som jämställda könsrelationer. Hon pekar t ex på att mäns förkroppsligande av femininitet belönas mer i arbetslivet än vad kvinnors praktisering av maskulinitet gör. Därmed reproduceras mäns övertag i samhället.

Enligt min mening överskattar Adkins de fördelar som män får av att praktisera femininitet. Om hon dekonstruerat maskulinitets-

och femininitetskoncepten ytterligare och sett dem som flerfaldiga, hade hon måhända uppmärksammat att vissa sätt för män att uttrycka femininitet fortfarande stigmatiseras och ses som otänkbara, medan andra typer av femininitetsuttryck uppskattas och belönas mer än tidigare. Maskulinitet och femininitet framstår i Adkins resonemang som entydiga och stabila beteckningar. Hon intresserar sig i ringa grad för variationerna och mångfalden i vad som betecknas som feminint respektive maskulint. Då hon diskuterar koncepten och den senmoderna arbetsmarknaden mer generellt ställer hon inte heller den viktiga frågan om *vilka olika* maskulinitets- och femininitetskoncept som mer specifikt bejakas och praktiseras av arbetstagarna; hur detta skiftar både mellan och inom könen och förändras i olika kontexter.

Halberstam menar, liksom Adkins, att kvinnor som överskrider och utmanar könsgränser stigmatiseras socialt hårdare än män, och exemplifierar med kvinnor som har håriga kroppar, skäggväxt och mansliknande ansikten. Hon påpekar att dessa kroppar kategoriseras som fula och groteska medan män som är kvinnolika och androgyna istället uppfattas som attraktiva. Problemet är att hon ställer de ”groteskt” betecknade kvinnorna mot androgyna män. Med androgynitet syftar jag här på en kombination av manliga och kvinnliga utseendenormer och karaktärsdrag som luckrar upp de tydliga könsdistinktionerna. Detta kan ställas emot ett mer polärt förkroppsligande där män och kvinnor främst förkroppsligar det som hänförs till det motsatta könet. Om Halberstam istället hade jämfört de ”groteska” kvinnorna med män som utseendemässigt och i sitt kroppsspråk överkommunicerar vissa former av femininitet, hade måhända den kulturella stigmati-

seringen av mäns förkroppsligande av vissa femininiteter blivit tydlig. Genom ett estetiskt mixande av könskategorierna kan, menar jag, både män och kvinnor som förkroppsligar androgynitet framstå som attraktiva. Androgynitet kan även ses som ett estetiskt sätt att skilja ut sig och bli synlig. David Bowie och andra musiker, både kvinnliga och manliga, har exempelvis ”lekt” med olika androgyna iscensättningar. Utmanar däremot män eller kvinnor könsgränserna för mycket i sin kroppsliga framtoning blir de genom sitt förkroppsligande av det som polärt hänförs till det motsatta könet ofta betraktade som socialt problematiska.

Enligt min uppfattning är det som belönas på den senmoderna arbetsmarknaden ett *androgyn* västerländskt medelklassförankrat och ungdomligt utseendeideal och att röra sig mellan manliga och kvinnligt konnoterade egenskaper och positioner. Inte ett mer omfattande estetiskt förkroppsligande av maskulinitets- eller femininitetskoncept som polärt hänförs till det motsatta könet.

Mäns positioneringar inom kvinnoyrken

Män i kvinnoyrken passar väl in på Adkins resonemang om genusflexibilitet. Som manliga arbetstagare förväntas de förkroppsliga både femininitets- och maskulinitetskoncept. Dels förväntas de utföra kvinnligt kodade sysslor, uttrycka feminint kodade egenskaper och vara annorlunda än andra män. Dels förväntas de vara som ”vanliga” män, bidra med ”manliga perspektiv” och ge verksamheten ett nytt, mer ”manligt” innehåll. Hur används då femininitets- och maskulinitetskoncepten av dessa män? Vilka femininitets- och maskulinitetskoncept ses som positiva och vilka upprättas som otänkbara? Med utgångspunkt i post-strukturalistisk diskursteori har jag analyserat

identifikationer och "görandet" av maskulinitet och femininitet hos 17 män verksamma i kvinnoyrken. Männerna arbetade under slutet av 1990-talet som sjuksköterskor, förskollärare, fritidspedagoger, damfrisörer, lågstadielärare och kontorister. Förutom att intervjua männen och 17 av deras kvinnliga kollegor har jag följt 14 av männen i deras arbete under fyra till sex dagar.³⁵ I analysen av materialet har jag speciellt intresserat mig för hur heteronormer och begrepp som maskulinitet/manlighet och femininitet/kvinnlighet både explicit och implicit strukturerar och producerar (heterosexuellt) könade identiteter. Förutom de verbala utsagorna analyserade jag även arbetstagarnas icke-verbala praktiker. I den här artikeln är det dock främst de verbala artikulationerna som diskuteras. De kursiveringar som förekommer i citaten är mina egna.

Både manliga och kvinnliga arbetstagare använde återkommande maskulinitets- och femininitetskoncepten. Vilka betydelser som knöts till dem skiftade dock och olika begrepp ställdes ibland emot varandra. I artikuleringen av en manlig yrkesidentitet lade exempelvis de manliga arbetstagarna *både* vikt vid att inte vara en "traditionell man" och att estetiskt se ut som och uppföra sig som en "riktig man". Den traditionelle mannen beskrevs som en man som var sexistisk och auktoritär, inte bejakade feminint kodade egenskaper och ägnade sig åt öldrickande och spel. Den "riktige mannen" var en man som använde manligt kodade kläder, rörde sig på ett "manligt" sätt och var intresserad av sport och andra manligt kodade områden, samtidigt som han bejakade vissa "feminina" egenskaper som t ex empati. Thomas som arbetade som lågstadielärare artikulerade exempelvis ett avståndstagande från en könsformering som han menade praktiserades av män på en tidigare

arbetsplats. Denna könsformering beskrevs som traditionell och problematisk, och de forna kollegorna framställdes som annorlunda och mer omedvetna än Thomas:

När jag tänker på de här fabrikena och monteringsverkstäderna som jag varit på som har varit mansdominerade, det har ju varit en viss typ av jargong. Jag har väl anpassat mig, men det har inte varit min grej riktigt ändå. För jag är medveten om de här manliga och kvinnliga sakerna och de här choserna som många män har. Hur de söker leva upp till en roll. Jag tycker att det har varit väldigt typiskt. När jag jobbade i fabriken var det bara tal om sport och om kvinnor. De kommenterade på ett särskilt sätt och hade en särskild jargong när de talade om kvinnor: "Hm, den du!" Jag använde samma jargong själv.

Thomas kunde genom att ställa olika manlighetskoncept mot varandra och hierarkisera dem framställa sig som en "annorlunda" och "mer modern" man och peka på sin förändring. Han hade själv använt samma jargong, men nu visste han bättre. Det har egentligen aldrig varit hans stil, men han har anpassat sig. Thomas framhöll också ofta att arbetet och samvaron på hans nuvarande arbetsplats på ett annat sätt än på den tidigare öppnat för ett utprövande av andra sätt att vara man.

Frisören Anders positionerade sig på ett liknande sätt mot en manlig könsformering som knöts till arbetarklassmän. Denna maskulinitetsformering kontrasterades mot ett modernare, mer emotionellt och medelklassförankrat sätt att vara man som Anders bejakade. Han var dock noga med att understryka att det manlighetsideal som han identifierade sig med, trots poängterandet av mjukhet

och de feminina konnotationerna, inte handlade om att vara feminin.

Jag tycker inte om sån här manlighet som är som det förväntas av manlighet. Det här grova, öl och trav och sånt. En man skall ha lite mjukhet i sig och vara öppen. Inte ha fördomar, utan vara lite mjuk. Det handlar inte om att vara feminin för det.

Den femininitet som flera av de manliga och kvinnliga arbetstagarna framställde som problematisk var en manlig femininitetsformering som knöts till 1970-talets radikale "mjukisman". "Velournissen" utgjorde tillsammans med "den traditionella maskuliniteten" två motpoler som både männen och kvinnorna tog spjörn emot. Staffan menade exempelvis att "velournissarna" överbetonat det feminina så mycket att de blev omanliga:

De här velourkillarna som jobbade på sjuttioalet, de ville visa killar som jobbar. Men det var liksom att det skulle vara mjuka män som jobbar. Jag vill hellre att det ska vara normala män. Man kan vara idrottsintresserad och behöver inte vara mesig. Just det här att man skulle vara ömsint. Jag menar, visst det kan man ju vara, men man behöver ju inte vara överkänslig och väldigt ömsint. Det räcker med att vara som man är.

I Staffans formuleringar ekar hegemoniska maskulinitetskoncept vilka konstruerar mjukhet och ömsinhet som omanligt och upprättar män som förkroppsligar sådana egenskaper som omanliga mesar. Staffan ger i sin positionering uttryck för hur "den nye mannen-idealet" med åren förskjutits och omvandlats. Den könsöverskridande och radikale "mjukis-

man" som på 1970-talet hyllades och fick personifiera den nye mannen har från 1990-talet blivit en negativ stereotyp och ses numera som en förlegad "tönt". Särartsdiskursen har fått ny kraft och det uppfattas idag som viktigt att den heterosexuellt upprätthållna köns-polariteten inte undermineras för mycket. En "modern man" är idag det som Staffan betecknar som "normala män", dvs en man som ser ut som en "riktig man", är "lagom" feminin och inte som "velournissen" utmanar köns-kategorierna för mycket. I sin dagliga praktik gav dock Staffan, trots sitt avståndstagande till överdriven emotionalitet, i sitt kelande med barnen och i kontakten med kollegorna uttryck för ett stort mått av ömsinhet. Även om ett förkroppsligande av en mer än "måttlig femininitet" framställdes som problematiskt och användes som motpol i Staffans positionering av sig själv som "en riktig man", artikulerades samtidigt Staffans eget förkroppsligande av femininitet som något positivt som också förändrat honom:

Det [att uppmärksamma andras reaktioner och bli observant på småsaker som kan irritera andra] är ett tecken på att vi [manliga förskollärare] har blivit *feminiserade*, att jag har blivit mer lyhörd. Jag ser andra saker. Jag leker fortfarande Tarzan och Batman. Men jag kan också förhoppningsvis se mer än gemene man kanske gör. Jag vill nog påstå, nej, jag vet inte, men att jag har blivit *en bättre människa*.

Att bli femininiserad står alltså, trots Staffans tidigare avståndstagande till mjuka, veka och ömsinta velourmän, för något positivt som gjort honom till en bättre man. Genom att arbeta i ett kvinnoyrke, dagligen umgås med kvinnliga kollegor och genom att bejaka och

förkroppsliga femininitet uppfattade de manliga arbetstagarerna att de förändrats.

Femininitet som begärligt

När jag under analysen ställde frågan om vilken femininitet som framställdes som begärlig, fann jag en mängd utsagor där femininitet, som hos Staffan ovan, internaliserades på ett positivt sätt i identitetskonstruktionerna. Männerna upplevde att de genom att arbeta i ett kvinnoyrke blivit mer allsidiga, mindre prestationsinriktade, trevligare och mer empatiska än tidigare. Egenskaper som kopplades till kvinnors sätt att vara sågs som eftertraktansvärda och männens kvinnliga kollegor, fruar och mammor framställdes som goda föredömen. Flera av männen talade om sig själva som att de saknade, längtade efter och dagligen brukade egenskaper som kodades som feminina. De artikulerade ofta en imaginär förhoppning om ett nytt och annorlunda sätt att vara man, med bestående polära köns-kategorier.

I och med att könsöverskridandet artikulerades som en mix av maskulinitet och femininitet ifrågasattes och underminerades på sätt och vis köns-polariteten. Men genom att använda begreppen maskulin och feminin och stereotypt könskoda egenskaper när de berättade om sitt sätt att vara man, reproducerade de samtidigt köns-polariteten. Femininitet knöts till emotionalitet, eftertänksamhet och empati och maskulinitet till auktoritet och handling. Undermineringen av kön-kategorierna blev därmed inte så hotande. De blev män med feminina egenskaper, inte män som uttryckte köns-neutrala egenskaper. Ofta betonade de samtidigt som de lyfte fram sitt görande av femininitet även det maskulint betecknade. De ville med andra ord undvika att enbart uppfattas som feminina. Men det

fanns också tillfällen då de feminina identifikationerna tog över.

Förskolläraren Sven identifierade sig till skillnad från flera av de andra männen starkt med 1970-talets "mjukisideal". På jobbet praktiserade han en likhetsideologi där könstilhörighet gavs liten betydelse. Under intervjun menade han att könen var olika men betonade också återkommande vikten av att män bejaktar det kvinnliga och försöker bli mer feminina. Ett maskulint sätt att vara på underordnades ett feminint som Sven själv identifierade sig med:

Jag har inte det här *manliga sättet* att säga "Vi gör så här!" Jag har kanske mer av det här *feminina sättet att vara*. Jag funderar och väger både fördelar och nackdelar emot varandra [...] Jag tycker att män borde använda mer av sina *feminina* sidor och se saker mer komplext. Inte bara se saker svart eller vitt och säga "Vi gör på det här sättet". Jag skulle vilja se mer av såna sidor hos mig själv.

Sven menade att individer både har manliga och kvinnliga karaktärsdrag. Män kan vara som kvinnor och kvinnor som män. Män bör dessutom bli mer som kvinnor genom att bejaktar kvinnors sätt att vara. Genom att återkommande uppvärdera det feminint kodade och peka på hur han själv förkroppsligade "femininitet", destabiliserade han köns-diktomin. Samtidigt reproducerade han köns-polariteten genom att precis som Staffan stereotypt dela in egenskaperna i feminina och maskulina, och tilldela män och kvinnor olika karaktärer. För att motivera den kulturella indelningen i två polära köns-kategorier var det, som jag tolkar det, viktigt för Sven och de andra männen att återkommande betona könsens

olikhet. Samtidigt pekade Sven ofta på motsägelserna, hur han och flera av hans kvinnliga kollegor förkroppsligade både femininitet och maskulinitet:

Jag tror på att man ska vara av bägge sorterna, att det finns en mening med att man är olika. De här *manliga och kvinnliga dragen*, jag har många av dem inom mig. Jag har kanske lite mer av *det kvinnliga sättet att vara*. Jag tänker efter och väger för- och nackdelar mot varandra. Men kanske genom att jag är karl och finns där [på förskolan], så tror jag att *de manliga dragen* framträder mer hos en del kvinnor då eller att de framhäver dem lite bättre.

Med maskulinitets- och femininitetsbegreppen kunde Sven hantera motsägelsen i att han själv och hans kvinnliga kollegor förkroppsligade egenskaper som polärt hänförs till det andra könet. Begreppen möjliggjorde både ett ifrågasättande och ett stabiliserande av upplevelsen av att vara heterosexuellt könad och kategoriserad i en av två varandra uteslutande kategorier.

I arbetstagarnas beskrivning av individer som bestående av en maskulin och en feminin sida, kan den Jungianska diskursen om det mänskliga psyket som bestående av två komplementära delar anas. Thomas artikulering nedan kan ses som ett uttryck för i samhället spridda "populära" könsförståelser. Den psykoanalytiska diskursen producerar en performativ upplevelse av att vara ett tvekönat subjekt. För att leva ett gott liv bör de polära maskulinitets- och femininitetsdelarna bringas i jämvikt. Förkroppsligandet av det feminina framstår därmed som vägen till ett mer harmoniskt och fullödigt liv. Thomas konstaterade:

Manlighet, det är att vara den man är och att tillåta sig att släppa fram *den kvinnliga delen i sig*. Jo, likaväl som det finns *en manlig del i alla kvinnor*, så finns det *en kvinnlig del hos alla män*. Det handlar om yin och yang, svart och vitt. Jag tror att *alla har en kvinnlig del* i sig på nåt sätt och förnekar man den då tror jag man blir mer åt machohållet.

Att inte ses som "fjollig och böig"

Medan manliga femininitetsformeringar som knöts till kvinnors sätt att tänka och prioritera artikulerades som positiva, upprättades manliga femininitetsformeringar som associerades med homosexualitet som otänkbara. Thomas menade exempelvis:

Man skall våga släppa fram en feminin sida *utan att man för den skull blir feminin på fel sätt*. [...] Ja, det är ju den här bilden man får av de killar som är så feminina. Ja, såna som tycker om och kanske rent av klär sig i kvinnokläder, som har annan sexuell läggning. De blir ofta så feminina, *nästan femininare än en kvinna*.

Förkroppsligandet av femininitet framställdes som en balansgång där en överkommunicering hotade männens heterosexuella positionering. Männen var rädda att kategoriseras som "fjolliga" och ville inte riskera att uppfattas som en "feminin homosexuell man". Sjuksköterskan Jesper var därför noga med att heterosexualisera yrket genom att poängtera att sjuksköterskeyrket inte är något "fjollyrke": "Jag skulle vilja säga att män som söker sig till sjukvården är mer manliga, ja, inte mer manliga men *heterosexuella*". Även frisören Anders som presenterade sig som "öppet homosexuell" artikulerade samma avstånds-

tagande till en del homosexuella mäns utseendemässiga förkroppsligande av vissa femininitetsformer. Anders tonade annars ned betydelsen av könskategorierna. Att som homosexuell man bejaka kvinnliga egenskaper framställdes som oproblematiskt. Däremot ansåg Anders det viktigt att inte utmana köns-polariteten genom att i kroppsspråk och estetik uttrycka en ”överdriven” femininitet:

Jag vet inte om jag *värderar kvinnor högre* för att jag är bög. Jag tycker mer om dem, men inte på det sexuella planet, utan för det som de är och gör [...] Vi [bögar] försöker inte vara det ena eller andra tror jag, utan *vi tillåter oss att ha en feminin sida*. Det är inte viktigt för oss att vara karl [...] En man ska vara mjuk och kunna åta sig vad som helst [...] Det här med att bögar skulle vara feminina, det tror ju alla. De tror att de kan se vem som är bög och alla som är feminina är inte bögar. Så fort vi gör så, den här gesten [roterar handleden mjukt]. Vi [bögar] är själva rädda för detta. *Vi har nojan för det här med femininitet*. Vi vill inte vara så... men folk har ju satt de här fördomarna så djupt, så vi har det med oss vi också.

Anders försökte undvika den stigmatiserande och homosexuellt konnoterade ”fjollstämpeln” genom att inte själv förkroppsliga den femininitetsstereotyp som är kopplad till damfrisörer. Det framstod därför som viktigt att, vid sidan av bejakandet av feminina egenskaper, betona manliga utseendenormer i kroppsspråk och klädsel. Men ”fjollstereotypen” är inte enbart begränsande. Den kan också, tillsammans med frisöryrkets fokus på estetik, mode och konstnärskap, ge manliga frisörer en viss frihet att i klädsel och utseende

förkroppsliga och njuta femininitet. Alla frisörer är inte lika avståndstagande som Anders.

Utmaning av könsmaktordningen

Med socialantropologen Britt-Marie Thuréns tankar om att könsmaktordningens styrka, räckvidd och hierarkisering mellan manligt och kvinnligt kan skilja mellan olika platser, kontexter och sociala grupper, kan det tolkas som att könsmaktordningens styrka och räckvidd var svagare på några av de kvinnliga arbetsplatser där männen i min studie arbetade.³⁶ Kvinnor och män, det manliga och kvinnliga, gavs samma status, ställdes bredvid varandra och hierarkiserades inte alltid. Ibland artikulerades till och med som jag visat en omvänd hierarki där det maskulint betecknade underordnades, samtidigt som det feminint kodade uppvärderades. Heteronormen och homofobin var dock kraftfull och höll männen på plats i en polär könsordning genom att peka ut ett feminint konnoterat rörelsemönster och utseende som ett tecken på homosexualitet. Eftersom flera av männen var rädda för att uppfattas som ”fjolliga” och därmed kopplas ihop med manlig homosexualitet underordnades ofta den femininitet som kunde associeras till homosexualitet och/eller det ”mjuka” velournisseidealet. På detta sätt begränsade homofobin och ”fjollbeteckningen” vilka manliga könsformeringar som gjordes möjliga.

Även om vissa önskade egenskaper av männen stereotypt benämndes som ”femininitet” och ett könskomplementärt tänkande därmed reproducerades, tolkar jag det som att integrationen av feminint kodade egenskaper ändå utvidgade vad som var tänkbart för en man. Att tala om och betona vissa egenskaper som feminina, att upprätta dessa egenskaper som åtråvärda och därmed försöka förändra

sin praktik, kan vara det första steget mot en ny, mindre förtryckande och frigörande manlig könsformering. Genom att egenskaper benämns feminina blir de måhända mindre hotande att förkroppsliga och integrera i mäns identitetskonstruktioner, än att som alternativ mer radikalt omformulera manlighetsnormerna genom att inte köna egenskaper eller omdefiniera dem som manliga. Om samma egenskaper återkommande betonas i både mäns och kvinnors könsformeringar, och motsägelser i den polära könsordningen också utsätts för reflektion, kan femininitets- och maskulinitetsbegreppen på sikt förlora sin styrka. Andra identitetskategorier kan då komma att framstå som mer betydelsefulla än kön. Eller så kan andra egenskaper än idag komma att kodas som feminina och maskulina.

Komplext könsgörande

Lyfter jag analysen till en annan nivå och placerar de manliga arbetstagarnas genusflexibilitet och förkroppsligande av femininitet i ett större sammanhang förändras dock bilden något. I den svenska jämställdhetsdebatten ses det som viktigt att få in fler män inom barnomsorgen. Medan männen förväntas att kunna förkroppsliga både feminint konnoterade egenskaper och tillföra ”manliga perspektiv” till verksamheten, förs de kvinnliga arbetstagarna främst ihop med en femininitet som ofta framställs i negativa ordalag. Kvinnorna i barnomsorgen uppfattas inte heller vara lika genusflexibla som männen. De förväntas exempelvis inte att utan manliga kollegors närvaro kunna stå för och ge barnen tillgång till en ”manligt” konnoterad verksamhet.³⁷ I ett större sammanhang stämmer alltså Adkins tankar om reproduktionen av en könsordning som premierar mäns genusflexibilitet mer än kvinnors, förutsatt att vi håller oss till egenska-

per och inte drar in mäns utseendemässiga förkroppsligande av en polär femininitet i analysen.

Som jag ser det är maskulinitets- och femininitetsbegreppen trots sin begränsning användbara för att analysera hur könsdikotomin, könsmaktsordningen och heteronormerna i samhället både vidmakthålls och utmanas genom mäns och kvinnors könsgörande. Begreppen och deras genealogi behöver dock, som McInnes och Garlick påpekar, problematiseras då de styr våra förgivet-taganden. I artikeln har jag diskuterat hur begreppen använts inom mansforskningens huvudföra och pekat på möjligheten att använda maskulinitets- och femininitetsbegreppen mer könsöverskridande. Jag har också ifrågasatt antagandet att femininitet alltid utgör en negativ motpol för män. Därmed har jag mejslat ut två som jag menar viktiga framtida mansforskningsområden: ”mäns femininitetskonstruktioner” och ”kvinnors maskulinitetskonstruktioner”. Med utgångspunkt i Halberstams och Adkins könsöverskridande koncept har jag exemplifierat hur män i kvinnoyrken, genom att artikulera och förstå sig genom femininitets- och maskulinitetsbegreppen, både reproducerar och underminerar könsdikotomin. Jag har också pekat på hur männen genom att positionera sig som feminina utvidgar och förändrar vad som är möjligt för en man, vilket visar på vikten av att problematisera en given koppling mellan män och maskulinitet, kvinnor och femininitet. Men all femininitet var inte lika begärlig. Genom att dekonstruera femininitetsbegreppet har jag visat hur den heterosexuella hegemonin konstruerar vissa former av femininitet som mer problematiska än andra att förkroppsliga för män.

Den framtida utmaningen för mansforskare handlar enligt min mening om att se köns-

görandet mer komplext utan att förlora makt-perspektiven och att i högre grad än idag integrera heterosexualitet och andra maktordningar i analyserna. Som Hearn poängterar går det att även utan maskulinitetsbegreppet uppmärksamma hur män genom vissa praktiker vidmakthåller privilegier och skapar problem för kvinnor, barn och andra män. Men om vi utgår från stabila könskategorier kan vi förbise hur även kvinnor genom att förkroppsliga maskulinitet både återskapar och underminerar problematiska maktförhållanden. Och, vilket är viktigt, vi kan även missa mäns femininitetsgörande och utmaning av den polära könsordningen, samt mäns försök, längtan och begär efter andra sätt att leva könskategorierna. Jag menar att vi som genusforskare utöver att peka på problem och maktförhållanden också har ett ansvar för att lyfta fram diskurser och bilder av män och kvinnor som på sikt kan öppna för nya könsformeringar. Sådana könsformeringar kan om de lyfts fram bli performativa och peka ut nya möjligheter. Samtidigt måste vi också kritiskt beakta att även nya och mer jämställda könsformeringar bygger på sociala, kulturella och historiskt specifika maktförhållanden som genom normaliseringar och exkluderingar skapar nya hegemonier.

Heteronormer är som jag visat betydelsefulla. De begränsar ofta vilka överskridanden och könsformeringar som blir möjliga. Begrepp som ”män”, ”kvinnor”, ”maskulinitet”, ”femininitet”, ”heterosexualitet” och ”homosexualitet” kan ses som sociala och kulturella konstruktioner med materiella konsekvenser. Som forskare måste vi kritiskt både ifrågasätta och fokusera dessa dikotomiskapande begrepp. Först då kan vi utmana den könsordning och de heteronormativa förgivet-taganden som tanken om de polära och komple-

mentära könskategorierna utgår ifrån.¹⁸ En god början är att överskrida könsdikotomin och upptäcka mer om kvinnlig maskulinitet och manlig femininitet, både i subversiva och köns-maktsreproducerande former.

Noter

1. Se t ex Demetrakis Z. Demetriou: ”Connell’s Concept of Hegemonic Masculinity. A Critique”, *Gender and Society*, 2001:3; Marie Nordberg: ”Hegemonibegreppet och hegemonier inom mansforskningen”, *Hegemoni och mansforskning. Rapport från Nordiska mansforskningsworkshopen i Karlstad 19-21/3 1999*, red. Per Folkesson, Marie Nordberg & Goldina Smirthwaite, Jämställdhetscentrum, Högskolan i Karlstad 2000.
2. Jeff Hearn: ”The Implications of Critical Studies on Men”, *Nora* 1997:1, samt ”The Hegemony of Men. On Construction of Counterhegemony in Critical Studies on Men”, *Hegemoni och Mansforskning*, red. Folkesson m fl, 2000.
3. John MacInnes: *The End of Masculinity*, Open University Press 1998.
4. Se t ex Robert W. Connell: *Masculinities*, Polity Press 1995; Claes Ekenstam m fl (red.): *Rädd att falla. Studier i manlighet*, Gidlunds 1998; Michael Kimmel: *Manhood in America*, The Free Press 1997; Bo Nilsson: *Maskulinitet. Representation, ideologi, retorik*, Boréa 1999.
5. Se t ex Karin Söderholm Lindelöf: ”Polska femininteter – globala idéer”, *Kulturella Perspektiv* 2003:4.
6. Judith Butler: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge 1990.
7. Kimmel 1997.
8. Connell 1995.
9. Hearn 1997 och 2000.

10. Se t ex Nilsson 1999.
11. Butler 1990.
12. Judith Halberstam: *Female Masculinity*, Duke University Press 1998, samt "The Good, the Bad and the Ugly. Men, Women and Masculinity", *Masculinity Studies and Feminist Theory*, red. Judith Kegan Gardiner, Columbia University Press 2000.
13. För en diskussion av tvåkönsmodellen, se Thomas Laqueur: *Om könens uppkomst. Hur kroppen blev kvinnlig och manlig*, Symposium 1994.
14. Gail Bederman: *Manliness & Civilization. A Cultural History of Gender and Race in the United States 1880-1917*, University of Chicago Press 1995.
15. *Svenska Akademiens Ordbok över svenska språket*, Band 17, C.W.K. Gleerup 1945, s. 422.
16. MacInnes 1998, s 7. Min översättning och mina förtydliganden inom hakparenteser.
17. Steve Garlick: "What is a Man? Heterosexuality and the Technology of Masculinity", *Men and Masculinities*, vol 6 2003:2, s. 156–172.
18. Se t ex Robert W. Connell: *Gender & Power. Society, the Person and Sexual Politics*, Polity Press 1987; Ekenstam m fl 1998; Kimmel 1997; Nilsson 1999.
19. Ann Oakley: *Sex, Gender and Society*, Temple Smith 1976, s. 16.
20. Linda Nicholson (red.): *The Second Wave. A Reader in Feminist Theory*, Routledge 1997.
21. Dorthe Marie Søndergaard: *Tegnet på kroppen. Kön, koder og konstruktioner blandt unge voksne i akademien*, Museum Tusulanum 1996.
22. Bente Marianne Olsen: *Nye fædre på orlov. En analyse av de kønsmæssige aspekter ved forældrelovsordninger*, Sociologisk Institut, Københavns universitet 2000.
23. Jørgen Lorentzen: *Manlighetens muligheter*, Aschehoug 1998; Heidi Eng: "Maskulinitet = menn?", *Kvinneforskning* 2000:3–4, s. 105–120.
24. Jonas Liliequist: "Från niding till sprätt", *Manligt och omanligt i ett historiskt perspektiv*, red. Anne Marie Berggren, FRN rapport 1999:4.
25. Arne Nilsson: *Såna och riktiga karlar. Om manlig homosexualitet i Göteborg decennierna kring andra världskriget*, Anamma 1998; Don Kulick: *Transvesti. Sex, Gender and Culture among Brazilian Transgendered Prostitutes*, Chicago University Press 1998.
26. Tiina Rosenberg: *Byxbegär*, Anamma 2000; Thomas Johansson: "Främlingskap och det främmande", *Kulturella Perspektiv* 1995:4, s. 19–33.
27. Thomas Johansson 1995 använder i sin analys av kvinnliga bodybuilders maskulinitetsgörande inte Halberstams koncept. Istället diskuteras kvinnliga bodybuilders som objekt, en förståelse som Halberstam kritiserar eftersom begreppet object upprättar *female masculinity* som en avvikelse.
28. Halberstam 2002, s. 362.
29. Ibid., s. 352.
30. Garlick 2003.
31. Jacques Derrida: "Structure, Sign and Play in the Discourse of Human Science", *Writing and Difference*, Routledge 1978.
32. Demetriou 2001.
33. Lisa Adkins: *Revisions. Gender & Sexuality in Late Modernity*, Open University Press 2000.
34. För en utförligare diskussion om jämställdhetsretorikens manlighetsrepresentationer, se Marie Nordberg: "Jämställdhetens spjutspets? Rollmodeller,

- velournissar och andra män i kvinnoyrken”, *Manlighetens många ansikten. Fäder, feminister, frisörer och andra män*, red. Thomas Johansson & Jari Kuosmanen, Liber 2003.
35. Studien som finansierades av Rådet för arbetslivsforskning rapporteras i min kommande avhandling *Jämställdhetens spjutspets?*
36. Britt-Marie Thurén: ”Om styrka, räckvidd och hierarki samt andra genusteoretiska begrepp”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1996:3-4, s. 69-85.
37. Se Nordberg 2003 om förväntningarna på män i kvinnoyrken och diskursen om den ”hotande och feminina kvinnliga miljön”.
38. Tack till Arne Nilsson, Jørgen Lorentzen och Bente Marianne Olsen för konstruktiva kommentarer på en tidigare version av artikeln.

fies from a study of men in female occupations how men working as nurses, hairdressers and pre-school teachers position themselves by using masculinity and femininity concepts. These men both integrate and position themselves in contrast to femininity and masculinity concepts. While feminine characteristics are highly preferred, femininity connected with gay men is by the heterosexual matrix made unthinkable. In conclusion it is argued that in the future gender researchers need to problematise heterosexual gender presumptions and study how both women and men perform femininity and masculinity.

Marie Nordberg
 Jämställdhetscentrum
 Institutionen för samhällsvetenskap
 Karlstads universitet
 SE 651 88 Karlstad
 Marie.Nordberg@kau.se

Summary

This article problematizes, from a poststructuralist and queer perspective, the linking of men and masculinity, which is common in the main part of Men's Studies. The genealogy of the concepts is discussed and also how Connell, Kimmel and Hearn, the Second Wave feminism and poststructuralists have used them. Judith Halberstam's concepts of "female masculinity" and "male femininity" are then suggested as a fruitful way to exceed the sex dichotomy. By focusing on how both femininity and masculinity are materialised and used in identity constructions of both men and women, it is argued that a more complex understanding of gender is possible. Halberstam's concept is also linked to Lisa Adkin's discussion of gender flexibility in the late modern labour market, and to Adkin's argument that new gender hierarchies are hidden behind what is supposed to be more equal gender relations.

In the last part of the article the author exempli-